

1. Oríxes e causas da guerra

A agresiva política exterior fascista e a crise económica dos anos trinta foron decisivas nas orixes da Segunda Guerra Mundial. Fronte ao expansionismo de Alemaña, Italia e Xapón, as democracias occidentais practicaron unha política de pacificación que resultaría ineficaz.

1.1. O expansionismo nazi e fascista

Coa chegada de Hitler ao poder en Alemaña en 1933 manifestouse a fragilidade da Sociedade de Nacións (SDN) como garante da paz. A Conferencia de Desarmamento, reunida en Xenebra en 1932-1933, foi o grande obxectivo da diplomacia europea. Nesta conferencia recoñecéuselle a Alemaña o principio de igualdade de dereitos, pero a pesar disto non houbo entendemento con Hitler e Alemaña abandonou a Sociedade de Nacións. O fracaso confirmou a vontade de Hitler de non someter a ningunha arbitrase o rearmamento alemán.

Hitler foi conculcando as limitacións impostas polo Tratado de Versalles. O ditador alemán proxectaba dominar toda Europa. Primeiro había que crear un grande Estado nacionalsocialista de base racial (Gran Reich) máis alá das fronteiras fixadas en Versalles. A continuación dotaríase dun «espazo vital» a través do expansionismo e da guerra. (1)

En 1935, Hitler anexionou o Sarre, que estaba baixo control francés, mediante un plebiscito* á poboación. Inmediatamente, o Goberno nazi anunciou o seu propósito de restablecer o servizo militar obrigatorio, de constituír un exército de 36 divisións e de crear unha forza aérea, a Luftwaffe*.

Francia, o país máis ameazado por Hitler, intentou illar diplomaticamente Alemaña. Na Conferencia de Stresa (1935) asinou un acordo con Italia e Reino Unido para asegurar a independencia de Austria e contra a política armamentista de Hitler. A rede de alianzas completouse con outro pacto de asistencia mutua coa URSS no caso de agresión.

Pero entre 1935 e 1936, Italia invadiu e conquistou Etiopía. A Sociedade de Nacións condenou esta acción e decidiu adoptar sancións económicas contra o Goberno italiano. A resposta de Mussolini foi romper os pactos de Stresa, achegarse a Alemaña e abandonar a institución.

1.2. A debilidade das democracias

Alemaña deixou entón de estar illada en Europa e retomou a iniciativa. En 1936, Hitler ordenou a ocupación da zona desmilitarizada de Renania. A pasividade das democracias foi percibida por Hitler e Mussolini como unha proba de debilidade ante unha política de feitos consumados. (2)

Isto púxose de manifesto co estalido da Guerra Civil española en xullo de 1936. En agosto logrouse un acordo de non intervención en España, que foi asinado por 25 países, entre os cales estaban Alemaña, Italia e a URSS. O acordo axiña se converteu en «papel mollado», pois a Alemaña nazi e a Italia fascista axudaron con tropas e material bélico aos militares sublevados contra a República española, e a URSS axudou a República con armas e técnicos.

A Guerra Civil española (1936-1939) facilitou a alianza entre Hitler e Mussolini que, en outubro de 1936, forxaron unha alianza bautizada como o Eixe Roma-Berlín. Pouco despois, Alemaña e Xapón asinaron o Pacto Antikomintern contra a URSS, ao que se adheriron Italia e a España de Franco.

1. Entrada de Hitler en caricatura en Le Rire

- Describe a escena. Q pretende transmitir?

2. O rearmamento alem

O éxito de Hitler no posible se non fose e a insensatez dos franceses e ingleses da guerra [...]. Ning intento se fixo para a entenderse cos va moderados que tivo baixo o sistema par Hitler proclamara n que, se chegaba ao faría dúas cousas [...] recobrar o seu posto mediante o rearm e os alemáns íanse do paro poñéndose no armamento [...] o ano 1933, todas as en Alemaña foron á preparación da gu

WINSTON CHURCHILL, «Historia das Grandes contemporáneas»

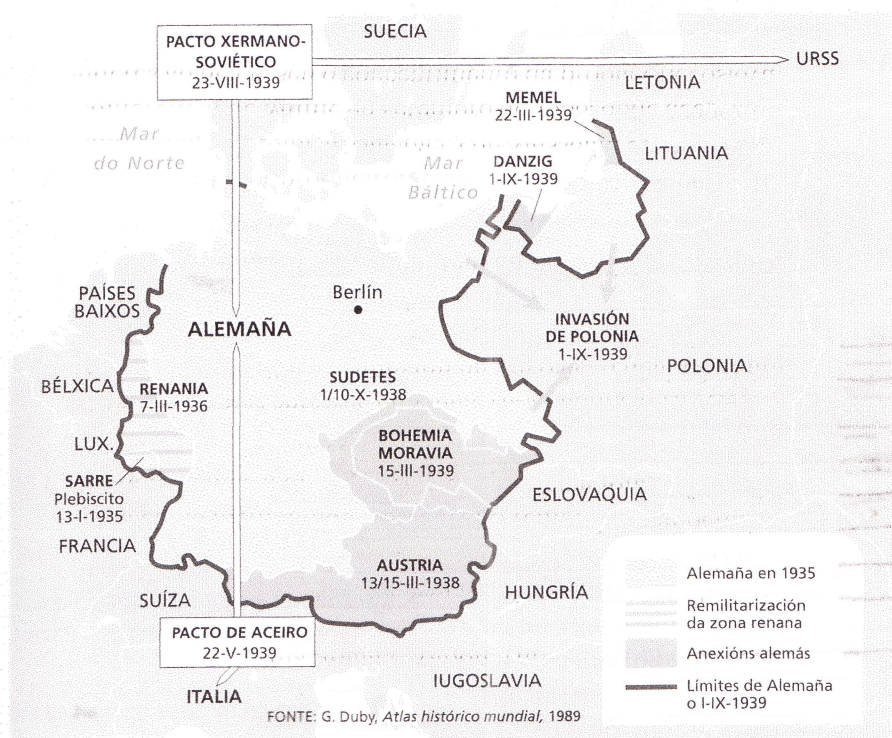
- Como valora o autor francesa e a británica a guerra?
- Que política aplicou ao chegar ao poder?

Reforzados os lazos entre Alemaña, Italia e Xapón, Hitler desvelou os seus plans nunha reunión secreta cos seus máis estreitos colaboradores a finais de 1937. Estes plans incluían o recurso á guerra para lograr os seus obxectivos: a anexión de Austria e de Checoslovaquia; e recolléronse nun informe extraoficial coñecido como Memorando Hossbach. O temor das democracias ao estalido da guerra levounas a unha política de pacificación, (4) facendo determinadas concesións que «calmasen os ditadores».

En marzo de 1938, tropas alemás entraron en Viena. Hitler anunciou a celebración dun plebiscito, en que se ratificou a anexión de Austria ao Reich alemán (*Anschluss*). O paso seguinte foi Checoslovaquia. A escusa foi a chamada cuestión dos Sudetes, unha rexión checoslovaca rica en minas e industrias en que vivían uns tres millóns de alemás. O Partido Alemán dos Sudetes, pronazi, reclamou a súa anexión ao Terceiro Reich.

As ameazas de Hitler de intervir produciron efecto: os xefes de Goberno de Reino Unido, Chamberlain, e de Francia, Daladier, con Mussolini como mediador, acudiron á Conferencia de Múnic en setembro de 1938, onde aceptaron a anexión dos Sudetes ao Reich, sen o consentimento da propia Checoslovaquia.

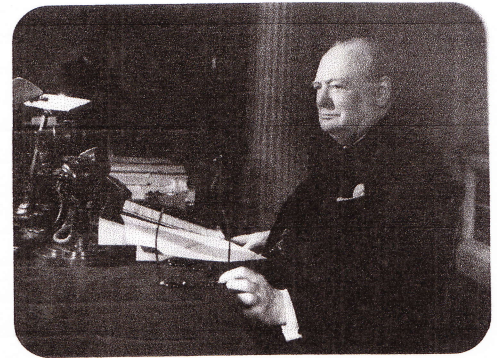
Pero a cuestión checoslovaca non acabou aí. En marzo de 1939, Eslovaquia proclamou a independencia e, a continuación, tropas alemás penetraron tamén en Bohemia, co que se formou un Protectorado de Bohemia-Moravia como Estado satélite do Terceiro Reich. No mesmo mes, Hitler anexionou o porto de Memel (en Lituania) e, en abril, Mussolini ocupou Albania. En maio, Alemaña estreitou relacións con Italia coa sinatura dunha alianza ofensiva, o Pacto de Aceiro. (3)

3. O expansionismo nazi (1935-1939).

- Que fenómeno mostra o mapa?
- Que territorios foi ocupando Hitler e cando? Explica.

2

4. Winston L. S. Churchill (1874-1965).

Escritor e político británico, membro do Partido Conservador (salvo no período 1904-1924, en que militou no Liberal). Ao estourar a Primeira Guerra Mundial ocupaba o posto de lord do Almirantado.

Na década de 1930 opúxose á política de pacificación fronte a Hitler. Nomeado primeiro ministro en 1940, converteuse en símbolo da resistencia británica contra Alemaña na Segunda Guerra Mundial.

En 1945, as eleccións deron o poder aos laboristas, pero volveu presidir un goberno conservador entre 1951 e 1955.

En 1953 concedéuselle o Premio Nobel de Literatura.

- Cal foi nos anos trinta a postura de Churchill fronte a Hitler?
- Investiga por que se converteu Churchill nun símbolo da resistencia británica contra Alemaña.

* **Plebiscito:** votación popular para aprobar ou rexeitar unha determinada lei ou proposta política.

* **Luftwaffe:** forza aérea alemá. En 1935, Hitler ordenou en segredo a súa organización. Hermann Göring, nomeado por Hitler comandante en xefe, dirixiuna na Segunda Guerra Mundial.

1.3. O camiño cara á guerra: o Pacto xermano-soviético

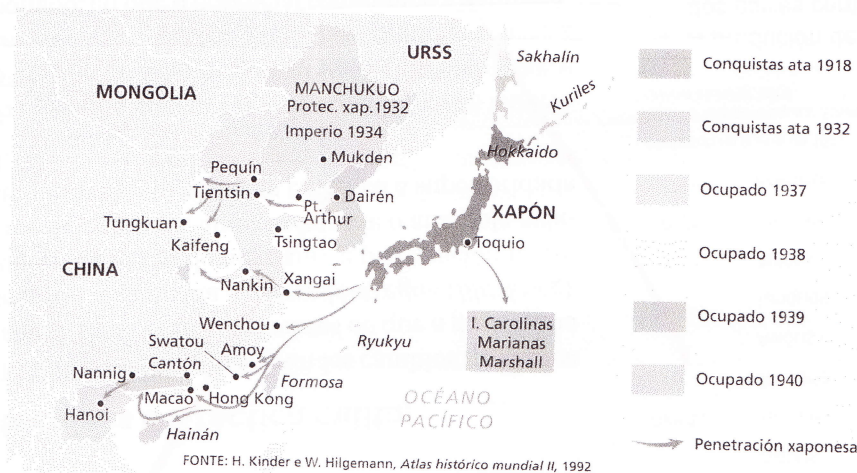
A anexión de Checoslovaquia puxo en evidencia o fracaso da política de pacificación practicada por Reino Unido e Francia, que cambiaron entón de actitude. As dúas potencias acordaron ofrecer garantías aos Estados ameazados polo expansionismo xermano-italiano.

Ante as esixencias de Hitler sobre Danzig e o «corredor polaco», Reino Unido e Francia declararon o seu apoio á independencia de Polonia e iniciaron un achegamento á URSS. Pero as negociacións víronse entorpecidas polas desconfianzas polacas a que tropas soviéticas puidesen atravesar o seu territorio no caso dun ataque alemán e polo receo entre os soviéticos e os franco-británicos. Ademais, paralelamente, os soviéticos estaban negociando en segredo con Alemaña.

O 23 de agosto de 1939 asinouse o **Pacto xermano-soviético de non agresión**, (5) polo que ambos os países deixaban de lado temporalmente as súas diferenzas ideolóxicas. Hitler quería evitar unha guerra en dúas fronteiras no caso de conflito con Francia e Reino Unido, asegurándose a neutralidade da URSS. Stalin xustificou o acordo polo «clima de evidente hostilidade das potencias occidentais cara á URSS» e co fin de evitar o illamento e previr unha posible agresión alemá. Este pacto contiña ademais un **protocolo secreto** polo que se prevía a repartición de Polonia entre alemáns e soviéticos, así como o recoñecemento dos dereitos da URSS sobre Finlandia, os países bálticos e Besarabia.

Apoiada polo pacto, o 1 de setembro **Alemaña invadiu Polonia**. Pero esta vez Reino Unido e Francia non cederon e o día 3 **declaráronlle a guerra**. Así comezaba a Segunda Guerra Mundial.

1.4. O expansionismo de Xapón

Xapón estaba moi afectado pola crise económica a comezos dos anos trinta e lanzouse a unha política expansionista en China como remedio para os seus problemas. En 1931 ocupou Manchuria e en 1932 anunciou a constitución dun Estado satélite, Manchukuo. As potencias apenas reaccionaron.

O obxectivo era conquistar o sueste asiático. (6) En 1937, deu un ultimato ao Goberno chinés e iniciou a conquista do que consideraba o seu «espazo vital». Reino Unido e Estados Unidos abandonaron China, mentres que a Sociedade de Nacións non declarou Estado agresor a Xapón nin lle impuxo sancións.

5. O Pacto xermano-soviético caricatura de Kimon Maruyama 1939.

- Quen son os personaxes que aparecen na imaxe? Por que os brazos sinalan en dirección oposta? Que mensaxe transmite?
- Como se puido chegar a este acordo?

6. Territorios ocupados por Xapón (1918-1940).

- Por que zonas se expandiu Xapón nas datas sinaladas?

ACTIVIDADES

- 1 **Define:** Eixe Roma-Berlín, Pacto Antikomintern, Anschluss, Pacto de Aceiro.
- 2 **Explica** os motivos da política de Alemaña e Xapón.
- 3 **Valora** a reacción das democracias ante a política exterior alemá e xaponesa.

2. O desenvolvemento da guerra

Ao inicio da guerra, as forzas enfrontadas mostraban unha clara supremacía do Reich, malia que Reino Unido e Francia eran superiores en poboación e recursos económicos. No caso das forzas terrestres, as divisións de infantaría alemás superaban amplamente ás de Reino Unido, Francia e Polonia. Alemaña tamén demostrou o predominio nas forzas aéreas.

Non obstante, a maquinaria de guerra alemá necesitaba moito ferro, gasolina, caucho e outras materias primas. Isto obrigou a Alemaña a buscar fontes de aprovisionamento, o que resultou decisivo no desenvolvemento do conflito.

2.1. As innovacións técnicas e a táctica militar

Durante a Segunda Guerra Mundial rexistráronse grandes cambios na táctica militar. Hitler e o seu Alto Estado Maior eran conscientes de que a guerra tiña que ser curta e para iso deseñaron a chamada «guerra lóstrego» (*Blitzkrieg*). Esta táctica buscaba alcanzar un éxito rápido mediante a penetración no territorio inimigo usando carros de combate, apoiados desde o aire pola aviación. Esta estratexia constituíu o elemento sorpresa e explica a superioridade do exército alemán ata 1941. (7)

Os exércitos aliados pensaban nunha guerra semellante á Primeira Guerra Mundial, que se baseara no avance da infantaría e na loita en trincheiras, e non estaban preparados para esta nova táctica. Por iso, só puideron pasar á ofensiva cando a guerra se alongou, co que o potencial económico e demográfico se converteu nun factor fundamental para seguir fabricando armamento e ampliando o exército. (8)

Outras innovacións importantes foron a aplicación dos avances científico-técnicos (o radar británico, os sistemas de bombas dirixidas alemás e a enerxía atómica por parte de Estados Unidos) e a construción de novas armas (o desenvolvemento do tanque e das unidades mecanizadas, da aviación e de potentes portaavións).

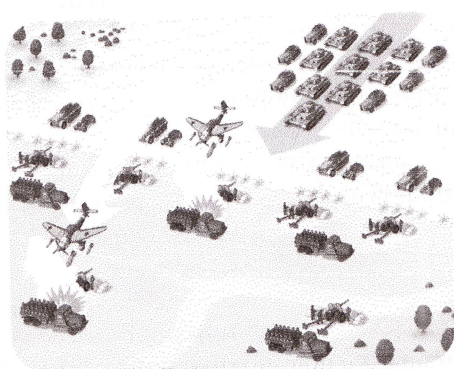
		1939	1942	1944
Reino Unido	Avións	7.940	23.672	26.451
	Tanques	969	8.611	5.000
	Artillaría	—	6.600	12.400
Estados Unidos*	Avións		47.836	96.318
	Tanques		24.997	17.565
	Artillaría		72.658	33.558
Alemaña	Avións	8.295	15.409	39.807
	Tanques	1.300	9.200	22.100
	Artillaría	—	12.000	41.000
Xapón*	Avións		6.335	21.085
	Tanques		1.633	1.126
	Avións		25.436	40.300
URSS*	Tanques		24.446	28.963
	Artillaría		127.000	122.400

* Entraron na guerra en 1941

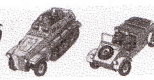
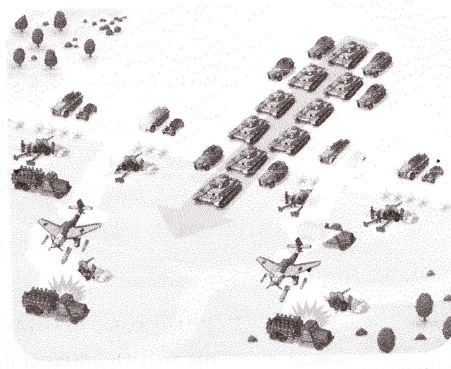
Fonte: F. Fiorani e Equipo Susaeta, *Atlas ilustrado de la Segunda Guerra Mundial*, 2002

8. A produción de armamento dos países contendentes.

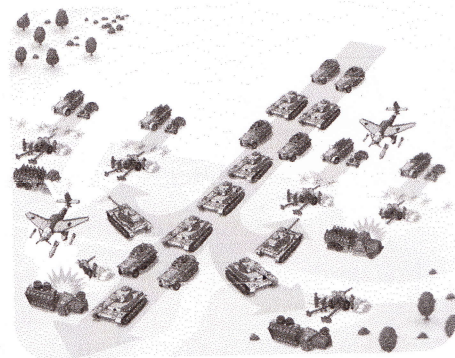
- Por que a produción dos aliados foi abrumadoramente superior á dos países do Eixe desde 1942?
- Que papel tiveron os tanques e a aviación ao comezo da guerra?

Aviación alemá

Blindados alemáns

Fronte inimiga

1. Bombardeos en picado con avións Stuka, para crear confusión e destruír os principais bastións do adversario.

2. Penetración na fronte con divisións blindadas, os tanques Panzer. As accións coordinábanse por radio.

3. A artillaría e a infantaría motorizada envolían e atrapaban as forzas inimigas a ambos os lados do ataque principal.

7. Representación da táctica denominada «guerra lóstrego».

- Explica en que consistiu a «guerra lóstrego» e por que tivo éxito nas invasións de Polonia en 1939 e de Francia en 1940. Investiga se o tipo de relevo facilitou esta táctica.

2.2. As fases da guerra

As ofensivas alemás: a «guerra lóstrego» (1939-1941)

O 1 de setembro de 1939, o exército alemán (*Wehrmacht**) invadiu Polonia. O exército polaco, anticuado e sen artillaría antiaérea, foi incapaz de enfrontarse á «guerra lóstrego» dos alemáns, e o 27 de setembro capitulou. Por outra parte, o 17 de setembro, o Exército Vermello penetrou no territorio oriental polaco e, como se acordou no Pacto xermano-soviético, Polonia foi repartida entre Alemaña e a URSS. As tropas soviéticas ocuparon tamén Estonia, Letonia e Lituania e invadiron Finlandia.

Os aliados intentaron cortarlles o aprovisionamento de ferro sueco aos alemáns, pero estes adiantáronse e invadiron Dinamarca e Noruega en abril de 1940. A incapacidade británica para defender Noruega determinou a dimisión de Chamberlain e o nomeamento de Winston Churchill como primeiro ministro en maio de 1940.

Nese mesmo mes, Alemaña comezou a ofensiva na fronte occidental. A primeira liña invadiu Bélxica e os Países Baixos, mentres que outra ala rompeu a fronte en Sedán. No medio quedaron illados en Dunkerque máis de 350.000 soldados aliados; a maioría deles logrou embarcar e refuxiarse en Inglaterra.

As divisións blindadas alemás continuaron o seu avance, eludindo a fortificada liña Maginot* e levando por diante o exército francés. En xuño, os alemáns entraron en París e asinou o armisticio en Compiègne, polo que Francia se dividiu en dúas zonas: o norte e a costa atlántica foron ocupados polos alemáns, mentres que no centro-sur se estableceu a chamada Francia de Vichy, un Goberno autoritario dirixido polo mariscal Pétain, partidario do fascismo e colaboracionista dos nazis. Desde Londres, o xeneral francés De Gaulle fixo un chamamento á resistencia.

A ocupación de Francia deixou a Reino Unido só fronte aos alemáns. Pero Churchill, coa axuda estadounidense e o apoio do seu imperio colonial, puido rexeitar a oferta de paz alemá e continuar a guerra.

Hitler tratou de dobrear a Reino Unido coa *Luftwaffe* e no verán de 1940 comezou unha encarnizada guerra aérea, coñecida como a batalla de Inglaterra. Ante a perda de avións, debida á efectividade dos cazas británicos (*Spitfire*) e do radar, (9) os alemáns responderon con bombardeos sobre as cidades de Coventry e Londres.

En 1940 tamén xurdiron outras fronteas: o norte de África e os Balcáns.

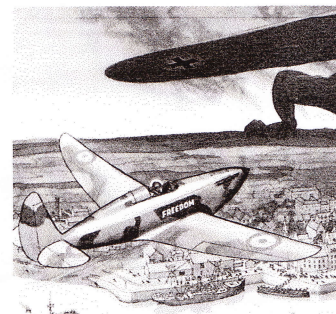
No mes de xuño, a Italia de Mussolini entrou na guerra ao lado de Alemaña. Lanzou desde as súas bases de Libia unha ofensiva para conquistar Exipto, colonia británica. Pretendían chegar ao canal de Suez, para obstaculizar as comunicacións dos británicos co seu imperio e acceder ao petróleo de Oriente Próximo. Pero foron rexeitados e os británicos lanzaron unha contraofensiva. Isto obrigou os alemáns a intervir en axuda de Mussolini, para o que enviaron o *Afrika Korps**, un exército ao mando do mariscal Rommel.

Italia tamén intentou invadir Grecia desde Albania, pero fracasou, o que forzou a Hitler a intervir nos Balcáns. Entre 1940 e 1941, Hungría, Bulgaria e Romanía asinaron pactos para entrar na guerra do lado de Alemaña. Entre abril e xuño de 1941, as tropas do Eixe ocuparon Iugoslavia e Grecia.

Así, entre 1939 e 1941, a Alemaña nazi fíxose co control de case toda Europa, salvo Reino Unido e a URSS e os países neutrais. (10)

SABER MÁIS

Operación León Mariño

9. Os Spitfire defendendo

Tras a derrota de Francia en xullo de 1940, Hitler esperaba que Reino Unido se mostrase aberto a un acordo de paz. Pero ante a negativa do Goberno británico, o 16 de xullo, o Reich iniciou os preparativos para levar a cabo a invasión de Inglaterra.

O seu nome en clave era León Mariño. Segundo o plan, nunha primeira etapa desembarcarían 13 divisións de tanques e seguidas de 6 divisións Panzer motorizadas e, posteriormente, 17 divisións de infantaría. Para o éxito da invasión requiríase superioridade aérea e, segundo a Royal Air Force (RAF) podía ser esmagada con facilidade.

En xullo de 1940, comezou o bombardeo sistemático de convois de buques mercantes e instalacións portuarias na illa. A finais de agosto, os alemáns concentráronse en bombardear os principais aeródromos co obxectivo de destruír a RAF. Non obstantemente, a forza aérea británica contaba con excelentes aparellos, e, coa axuda do radar, as diversas chegadas de cazas causándolles grandes perdas. O enfrontamento aéreo, coñecido como a batalla de Inglaterra, concluíu coa derrota sufrida o 15 de setembro pola *Luftwaffe*. Días despois, Hitler suspendeu a invasión «ata futuro».

- En que consistiu a operación León Mariño?
- Como interpreta o cartel o papel desempeñado pola RAF neste enfrontamento?

A guerra adquire dimensión mundial (1941-1942)

Ata a primavera do ano 1941, a guerra tivera como escenario fundamental o continente europeo e mais o norte de África. A agresión alemá á URSS e a de Xapón á frota naval estadounidense no Pacífico ampliaron o campo de operacións.

O 22 de xuño de 1941, a *Wehrmacht* invadiu por sorpresa a Unión Soviética. O obxectivo da invasión, coñecida como operación Barbarubia, era obter os cereais rusos e o petróleo do Cáucaso, é dicir, as subministracións que Alemaña necesitaba para continuar a guerra. O plan alemán pretendía destruír, cun ataque lóstrego, o potencial soviético antes de que a URSS estivese preparada militarmente para a guerra.

Nun principio, a debilidade do Exército Vermello, sen altos mandos tras as purgas stalinistas, favoreceu o éxito alemán. Pero a chegada do inverno, a falta de carburante e a táctica rusa de terra queimada* fixeron fracasar as tropas nazis no asedio de Leningrado e na toma de Moscova, co que a guerra se prolongou nesa fronte.

Ao mesmo tempo, a situación tamén cambiou en Asia. Ante a invasión xaponesa de Indochina, Estados Unidos decretou o embargo sobre o comercio xaponés. A réplica do Goberno do xeneral Tojo foi o ataque aéreo sobre a base naval estadounidense de Pearl Harbor, o 7 de decembro de 1941, sen unha previa declaración de guerra. Este feito provocou a entrada no conflito de Estados Unidos. Catro días máis tarde Alemaña e Italia tamén declararon a guerra a Estados Unidos.

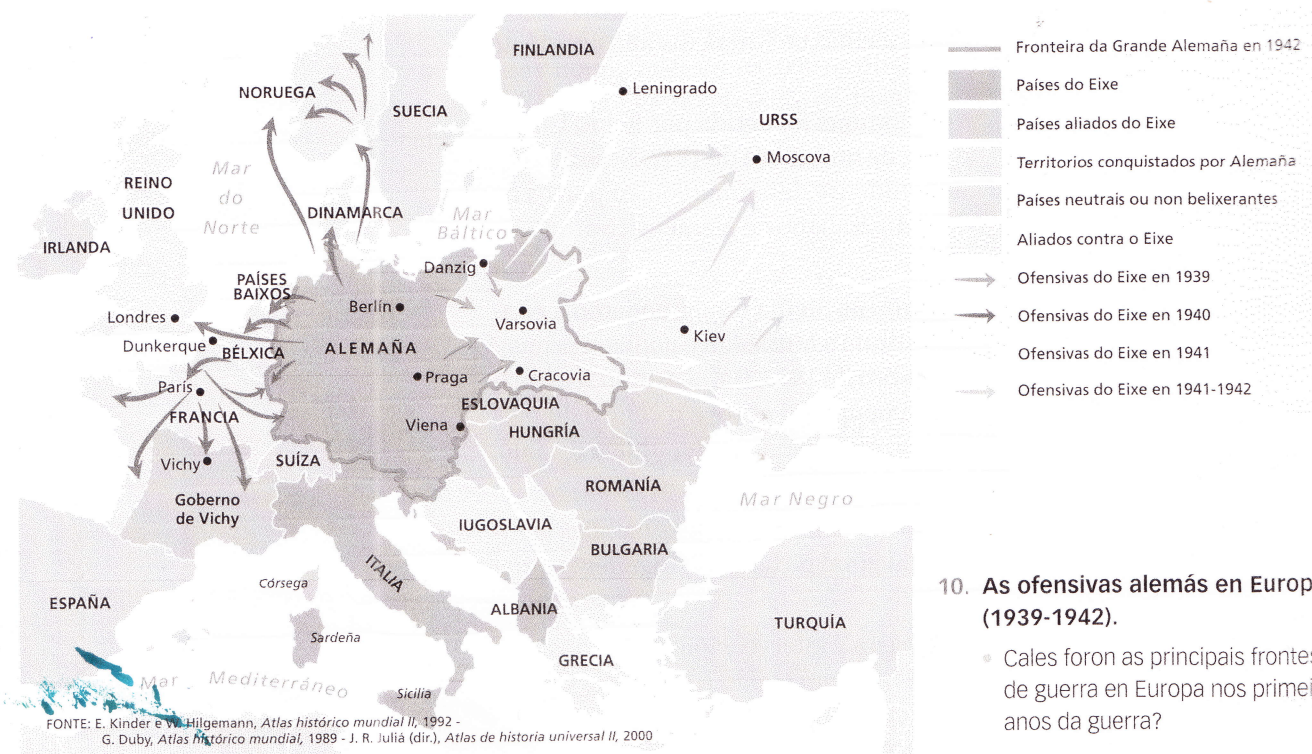
Tras a destrución de parte da frota estadounidense no Pacífico, o dominio xaponés sobre o mar permitiulle un rápido proceso de ocupacións. A finais de 1942, os nipóns eran donos de Indochina, Malaisia, Birmania, a zona costeira de China, as Indias Orientais Holandesas (Indonesia), Filipinas, Guam, Salomón e Nova Guinea, e chegaron a ameazar a Australia.

* *Wehrmacht*: en 1935, após a abolição da Lei das Forças Armadas da República de Weimar, a Reichswehr, pois *Wehrmacht*. Estaba composta polo Exército de Terra (Heer), a marinha de guerra (Kriegsmarine) e a forza aérea (Luftwaffe).

* *Liña Maginot*: conxunto de fortificacións francesas, construídas entre 1929 e 1940, que percorrían a fronteira oriental de Francia desde Luxemburgo ata Suíza.

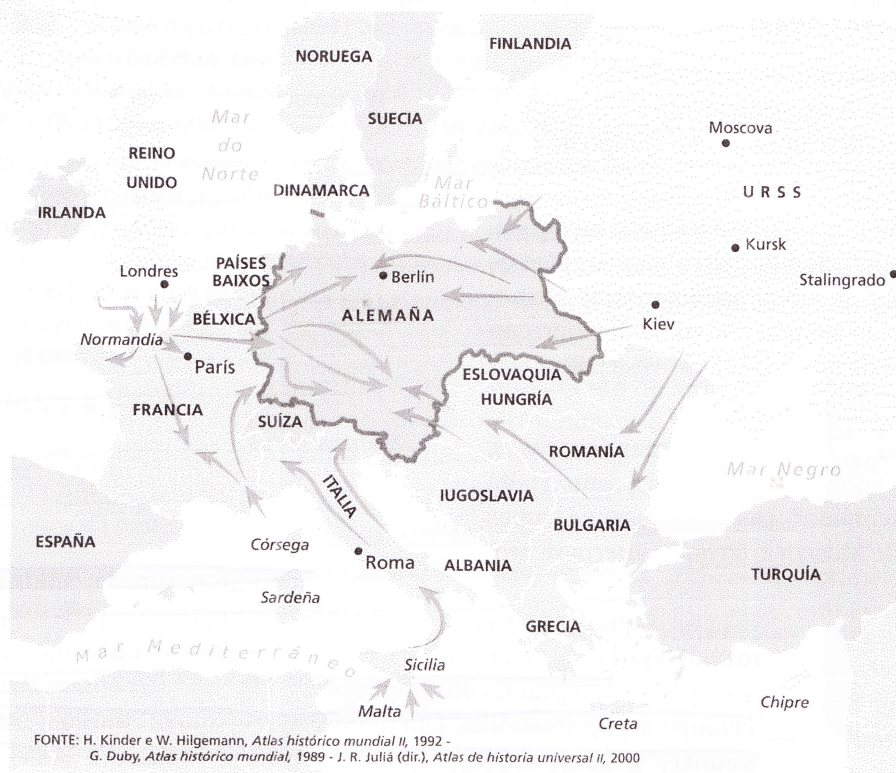
* *Afrika Korps*: forza militar alemá de voluntarios, que formaba parte do Exército de Terra, aínda que cunha organización lixeiramente distinta.

* *Táctica de terra queimada*: destrución premeditada de todos os bens existentes nun territorio antes de que este caíse nas mans do inimigo.

10. As ofensivas alemás en Europa (1939-1942).

- Cales foron as principais fronteiras de guerra en Europa nos primeiros anos da guerra?

11. A guerra en Europa (1942-1945)

- Que acontecementos marca o xiro da guerra a favor dos aliados?
- Cales eran as fronteiras de loita en Europa en 1944?
- Que territorios conquistaron os aliados en Europa entre 1944 e 1945, antes da rendición de Alemaña?

Da viraxe da guerra á derrota do Eixe (1943-1945)

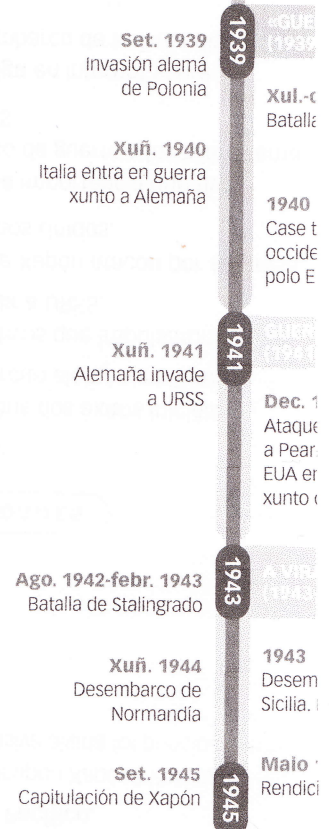
A finais de 1942, a guerra experimentou un xiro decisivo. Hitler sufriu a súa primeira derrota. No verán de 1942, Stalingrado era o obxectivo básico do exército alemán, que ocupou a maior parte da cidade. Pero a contraofensiva rusa de novembro cercou a 22 divisións alemás. Hitler cometeu o erro de dar a orde de resistir e romper o cerco. Os soviéticos impediron a chegada de reforzos, e a fame e o frío obrigaron os alemás a capitular en febreiro de 1943. No mes de xullo, a derrota das divisións blindadas alemás en Kursk decidiu a sorte da guerra na fronte oriental. (11)

En África, a ofensiva do *Afrika Korps* de Rommel foi detida por Reino Unido, que logrou a vitoria de El Alamein no mes de novembro de 1942. Nese mesmo mes, un corpo do exército angloestadounidense desembarcou en portos de Marrocos e Alxeria. Na primavera de 1943, italianos e alemás tiveron que evacuar Tunisia.

No verán de 1943, os aliados desembarcaron en Sicilia e emprenderon a conquista de Italia. O rei Víctor Manuel III destituíu a Mussolini e nomeou primeiro ministro ao xeneral Badoglio. En setembro de 1943, Italia asinou o armisticio cos aliados. Non obstante, Alemaña ocupou o norte e o centro do país ata Roma e liberou a Mussolini, que organizou a chamada República de Saló, baixo control nazi.

Estados Unidos contraatacara no Pacífico no verán de 1942. As batallas aéronavais de mar do Coral, Midway e Guadalcanal puxeron de manifesto a súa superioridade. (13)

O cambio no curso da guerra foi posible grazas á intervención de Estados Unidos e a un maior achegamento deste país e Reino Unido á URSS. Na Conferencia de Teherán de 1943, os seus dirixentes, Roosevelt, Churchill e Stalin, trataron aspectos relacionados coa guerra e coa posguerra.

12. A Segunda Guerra Mundial

FONTE: H. Kinder e W. Hilgemann, *Atlas histórico mundial*, 1992 - G. Duby, *Atlas histórico mundial*, 1989 - J. R. Juliá (dir.), *Atlas de historia universal II*, 2000

13. A Segunda Guerra Mundial no sueste asiático e no Pacífico.

- Que zonas ocupou Xapón? Por que a contraofensiva aliada foi principalmente marítima?

ACTIVIDADES

- Explica:**
 - As razóns dos éxitos iniciais do exército alemán en Europa.
 - Os motivos que impulsaron a Hitler a invadir a URSS.
 - Por que Xapón atacou por sorpresa a Estados Unidos.
- Valora** a importancia que tivo no curso da guerra a invasión alemá da URSS.
- Investiga** en Internet sobre o desembarco de Normandía.

A derrota alemá definitiva comezou no oeste coa grande ofensiva tras o desembarco aliado de Normandía en xuño de 1944, que desbaratou as defensas alemás e permitiu o avance das tropas aliadas. En agosto, foi liberada París e a finais de outubro, os territorios francés e belga. No leste, os avances do Exército Vermello foron aínda maiores. O asalto final produciuse entre finais de 1944 e principios de 1945. En abril de 1945, o rexime nazi descompúxose: Berlín foi cercada e bombardeada, Hitler suicidouse no seu búnker, a cidade capitulou e asinou a rendición incondicional de Alemaña. (12)

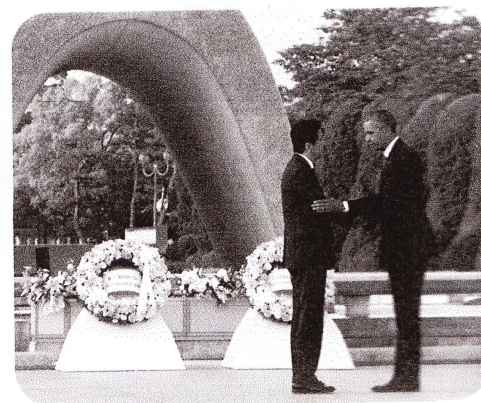
A guerra continuou no Pacífico, pese a que Xapón estaba cercado e sen recursos defensivos. O novo presidente de Estados Unidos, Harry S. Truman, decidiu lanzar a bomba atómica sobre as cidades xaponesas de Hiroshima e Nagasaki en agosto de 1945. (14) Os seus efectos foron aterradores: só en Hiroshima, cunha poboación de 250.000 habitantes, houbo máis de 100.000 mortos e innumerables feridos e afectados polas radiacións. O 2 de setembro de 1945, Xapón capitulou. A guerra terminara.

LUGARES DE MEMORIA

Hiroshima e Nagasaki

Un grupo de científicos fuxidos a Estados Unidos desde a Europa nazi convenceu a Albert Einstein para que concienciase o presidente Roosevelt do perigo de que o Reich lograse fabricar unha arma nuclear. En 1941, coincidindo co ataque xaponés a Pearl Harbor, iniciouse, no máximo segredo, o **proxecto Manhattan** baixo a dirección do físico alemán Oppenheimer e do xeneral Groves. No seu deseño participaron varios premios Nobel, aínda que Einstein non o fixo directamente. O proxecto foi realizado polo exército, que fabricou dúas bombas nucleares.

O 16 de xullo de 1945 probouse con éxito, no deserto de Alamogordo, a primeira bomba. Vistos os resultados, Roosevelt foi informado dos riscos da nova arma e instárono a deter o programa. Pero, o seu sucesor, Truman, decidiu utilizala en Hiroshima e Nagasaki o 6 e o 9 de agosto, respectivamente. Un só avión, o bombardeiro B-52 Enola Gay, que lanzou a bomba sobre Hiroshima, causou máis mortos ca os mil bombardeiros que arrasaron Dresde en febreiro de 1945.

14. Barack Obama e Shinzo Abe lembran as vítimas das bombas en 2016.

- Por que Hiroshima e Nagasaki se converteron nun símbolo?
- Por que o presidente estadounidense homenaxeou as vítimas dos ataques?
- Cres que deben erradicarse as armas nucleares? E o uso de enerxía nuclear para fins civís? Razóao.

Despois das conquistas obtidas e co fin de asegurar o Gran Reich, Hitler considerou esencial construír unha «nova orde» en que quedase claro o dominio de Alemaña sobre Europa.

3.1. A explotación económica dos países conquistados

A estratexia alemá da «guerra lóstrego» presupuña unha guerra curta, e a súa prolongación creou problemas. O ministro de Armamento e Municións do Reich, Albert Speer, lograra levar ao máximo a capacidade de produción da industria bélica alemá. Pero, a partir de 1942, Alemaña non era xa capaz de manter o esforzo da guerra só cos seus recursos. Por iso, deseñouse unha política de explotación, saqueo e rapina dos recursos humanos e económicos dos países ocupados.

Os países conquistados tiveron que pagar os gastos militares da ocupación e ademais foron saqueados: requisa de materias primas, de produtos industriais e alimenticios, espoliación de bens da poboación xudía, etc.

O réxime de ocupación foi especialmente duro en Europa oriental, onde se estableceron miles de campos de traballo, en que as SS e os grandes conglomerados industriais alemáns explotaron sen límites unha man de obra escrava. Uns oito millóns de civís e prisioneiros de guerra foron deportados a Alemaña e empregados nas fábricas de armamento ou no sector agrario.

Así, mentres que a poboación alemá mantivo un certo grao de benestar, a penuria, o racionamento, a fame e o «mercado negro» recaeron sobre a poboación dos países conquistados.

3.2. Colaboracionismo e resistencia

A «nova orde» hitleriana instaurada nos países ocupados encontrou apoio nunha minoría. Eran os colaboracionistas, persoas ou organizacións que non só aceptaron a ocupación, senón que colaboraron activamente co ocupante. As razóns do colaboracionismo foron varias: a afinidade coas ideas nazis, a consideración do nazismo como algo «inevitable», o temor ao comunismo ou ben o simple oportunismo. Deuse na maioría dos países ocupados, aínda que destacaron dous réximes: o noruegués de Vidkun Quisling e o francés de Vichy co mariscal Pétain como presidente. (15)

Xunto ao colaboracionismo, apareceu a resistencia (16) nos países sometidos ao terror nazi. Xurdiu como un movemento patriótico de rexeitamento da ocupación alemá. En Europa do Leste, a unidade das forzas da resistencia realizouse baixo a hexemonía comunista. En Europa occidental, a resistencia estaba formada por todos os sectores sociais contrarios ao nazismo.

Iugoslavia foi o país onde a resistencia tivo un maior seguimento. Na dirección da oposición á ocupación alemá acabaron por impoñerse o comunista Josip Broz Tito e os seus partisanos, como se denominaba aos grupos de civís armados. En 1944, antes xa da chegada do Exército Vermello, (17) o mariscal Tito liberou e reunificou o país.

Italia tivo un importante desenvolvemento da resistencia na zona da República de Saló (norte de Italia), onde houbo episodios tanto de guerra contra o invasor nazi coma de guerra civil contra os fascistas. A pesar da hexemonía comunista, na resistencia italiana participaron tamén o resto dos partidos políticos antifascistas.

15. O réxime colaboracionista de Vichy.

Alemaña preparouse para unha loita xigantesca e vai verter o sangue da xuventude co fin de pr Europa dunha bolxevia: que destruíría a nosa c ata os seus propios cín Quixera que soubésed que o Goberno francés permanece indiferente a inmensa grandeza d sacrificios aos que o v se entrega voluntarian e desexaría dicirvos, esp e simplemente, que Fr pola súa parte, está di a contribuír aos vosos

Carta de Pierre Laval a Von
12 de maio de 1943

- Como xustifica o primeiro ministro Laval o colabor cos alemáns no Goberno Vichy?

16. Grupo de resistencia italiana

- Que grupos crees que se o ocupación nazi? Razoa a
- Que tipo de actividades r os membros da resistenc
- Que razóns explican a pa feminina nos movemento resistencia antifascista?

En Francia e noutros países de Europa occidental, os movementos de resistencia foron alentados polos británicos, e as súas accións intensificáronse desde 1941. Empezaron, sobre todo, accións de persecución, sabotaxe e traballos de intelixencia ao servizo dos aliados.

Á fronte da resistencia francesa no exterior estaba Charles de Gaulle, como dirixente da Francia libre, quen tamén foi ratificado polos sindicatos e partidos que loitaban na clandestinidade e que se agrupaban no Consello Nacional da Resistencia.

A represión contra a resistencia foi feroz. Así, en Francia, por cada alemán asasinado fusilábase a cincuenta reféns franceses, na maioría civís inocentes.

A Gestapo, as SS e os campos de concentración foron os instrumentos hitlerianos para aterrorizar a poboación.

3.3. Xermanización e «espazo vital»

O expansionismo nazi encontrou un dos seus principais apoios nos desexos de incorporación a Alemaña das poboacións de orixe xermánica dispersas por Centroeuropa e os países bálticos –a *Deutsche Volksliste*–. Así creárase a Grande Alemaña. Na mesma liña, os países considerados «de familia xermánica», como os Países Baixos, foron mellor tratados nun intento de xermanización e asimilación progresiva.

Ademais, Alemaña logrou a cooperación dalgúns Estados europeos con gobernos abertamente simpatizantes co nazismo. Hungría e Romanía adheríronse ao Eixe en 1940, Bulgaria fíxoo un ano máis tarde. Outros países, como Finlandia, Croacia e a España franquista, tamén colaboraron activamente co nazismo enviando tropas a algunhas fronteas e proporcionando man de obra e materias primas á economía alemá.

Outros países considerados neutrais, como Suecia, Suíza e Turquía, tiveron actitudes ambivalentes, pois non renunciaron a teren unhas relacións económicas fluídas co Eixe, pero, ao mesmo tempo, acolleron refuxiados e persoas fuxidas de Alemaña. A política antixudía do nazismo tamén se estendeu por estes países, aínda que con intensidades diferentes.

EN PRIMEIRA PERSOA

«Nenas, nenais!»

A onde nos dirixiamos? Non o sabiamos. E, á fin e ao cabo, non nos importaba. Desexabamos chegar á fronte. Todos loitaban e nosoutas tamén. Chegamos á estación Schélkovo, preto de alí encontrábase a escola feminina de francotiradoras. Resultou que estabamos destinadas alí. A aprender. Todas nos alegamos. Xa era real. Dispararíamos.

Empezamos a estudar. Estudabamos os estatutos, a guarnición, o código disciplinario, a camuflaxe, a defensa contra armas químicas. Todas as mozas se esforzaban moito. Aprendemos a montar e a desmontar o fusil de francotirador cos ollos vendados a comprobar a dirección do vento, o movemento do obxectivo, a distancia ata o obxectivo, a cavar os fosos de tiro, a esconder o rastro: todo isto tiñámolo dominado. Non viamos o momento de ir á fronte. De entrar en combate. Lembro que o máis difícil era espertar coa alarma e prepararme en cinco minutos. O sarxento situábase ao noso lado e dicía: «Que hai que facer, nenais, para convertervos en soldados, para que non sexades os brancos dos nazis?». Nenas, nenais... Anoxabámonos. Acaso non eramos tan soldados coma os demais?

SVETLANA ALEXIÉVICH, «Entrevista ao cabo María Iván
A guerra non ten rostro de muller, 2015 (adaptado)»

- Cres que a preparación dun francotirador difería de acordo co seu sexo?
- Comenta a actitude do sarxento e a resposta da francotiradora.

17. Francotirador do Exército

ACTIVIDADES

- 7 Define: colaboracionista, réxime de Vichy, partisano, xermanización, espazo vital.
- 8 Analiza como a Alemaña nazi sostivo o enorme esforzo produtivo que esixiu a longa duración da guerra.
- 9 Explica as razóns que impulsaron a certos sectores sociais dos países ocupados a colaborar activamente co réxime nazi.
- 10 Investiga sobre a resistencia contra os nazis na propia Alemaña

Van

Os efectos demográficos, materiais e morais da Segunda Guerra Mundial foron devastadores. O final da guerra significou o declive definitivo de Europa e o auxe de dúas grandes superpotencias: Estados Unidos e a Unión Soviética.

4.1. Perdas humanas

A potencia destrutiva das novas armas, o carácter de guerra total e a determinación de ambos os bandos de proseguir o conflito ata o final sen importar a perda de vidas humanas explican que a Segunda Guerra Mundial sexa a maior catástrofe que coñeceu a humanidade.

O conflito estendeuse a todo o mundo e desapareceu o concepto de retagarda. Aos efectos da ocupación nazi e xaponesa de territorios (deportacións en masa, exterminio e xenocidio de etnias, represalias contra a poboación civil, etc.) engadiuse o bombardeo brutal de moitas cidades por ambos os bandos.

Sobre o número de vítimas da guerra non hai acordo aínda entre os historiadores. Cálculáanse uns **60 millóns de mortos**, arredor de 35 millóns de feridos e preto de 3 millóns de desaparecidos. A diferenza da Primeira Guerra Mundial, máis da metade das vítimas foron civís. (18)

A URSS foi o país máis afectado, seguido por Alemaña e Polonia. No sueste asiático, a guerra e a represión provocaron tamén enormes perdas, sobre todo en China, onde se estima que houbo máis de 13 millóns de mortos entre civís e militares. En Xapón superaron os dous millóns e medio de vítimas, militares na maioría.

A guerra causou tamén grandes desprazamentos de poboación. Uns, provocados polos nazis nos países ocupados durante o conflito. Outros, xusto ao final da guerra, tras a liberación de prisioneiros e polos acordos establecidos nos tratados de paz e nos cambios de fronteiras. En maio de 1945 había en Europa uns 40 millóns de homes, mulleres e nenos desarraigados, sen fogar, entre eles, uns 13 millóns de alemáns expulsados de Checoslovaquia e das zonas anexionadas por Polonia e pola Unión Soviética. (19)

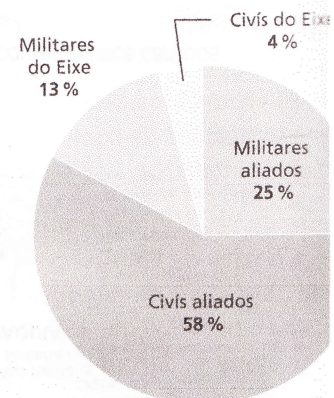
4.2. Efectos morais

A guerra provocou un intenso trauma moral e cuestionou todos os valores éticos da civilización occidental. O descubrimento das fosas de Katyn en Polonia, onde os soviéticos asasinaron uns 22.000 polacos, na maioría prisioneiros de guerra; os bombardeos aliados sobre cidades alemás e as bombas atómicas sobre Hiroshima e Nagasaki son algunhas mostrás da tremenda brutalidade desta guerra en que a poboación civil foi, a miúdo, o branco principal dos ataques e das represalias.

Con todo, destacaron as atrocidades do Eixe: o **xenocidio dos «campos da morte»** contra xudeus, xitanos, eslavos, homosexuais e opositores; (21) e os **masacres xaponeses en China**. Descoñécense as cifras totais, pero só entre a poboación xudía calcúlanse máis de 6 millóns de vítimas mortais.

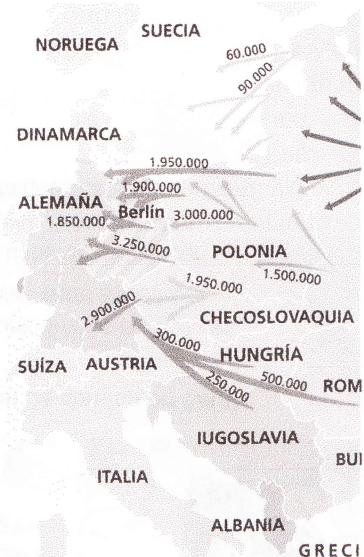
Para impartir xustiza creouse o primeiro tribunal internacional, composto por xuíces de Estados Unidos, Reino Unido, Unión Soviética e Francia, que definiu un novo concepto xurídico: o de crimes contra a humanidade.

Entre 1945 e 1946 produciuse o xuízo de Núremberg, en que doce xerarcas nazis foron condenados a morte. Seguírono outros procesos para castigar a máis dirixentes nacionalsocialistas e conseguir a «desnazificación» de Alemaña.

18. **Vítimas mortais da guerra.**

- En que sector da poboación máis vítimas causadas por esta guerra? En que bando? Por que?
- Que outras consecuencias tivo esta guerra sobre a poboación?

FONTE: H. Kinder e W. Hilgemann, *Atlas histórico mun*
J. R. Juliá (dir.), *Atlas de historia universal II*, 2

Países «liberados» polo Exército soviético

DESPRAZAMIENTO DE POBOACIÓN

 Alemáns
  Polacos
  Pc
 Soviéticos
  Checos

19. Desprazamentos de poboación en Europa tras a guerra.

- Que países se viron máis af por estes cambios?

4.3. Consecuencias económicas

O final da guerra ofrecía unha paisaxe de ruína e desolación sobre todo en Europa oriental, onde as cidades, os campos e a estrutura produtiva foran destruídos. En Europa occidental e en Xapón, os maiores danos producíronse nas infraestruturas (estradas, ferrocarrís, portos, aeroportos, etc.), aínda que os efectos sobre a producción industrial foron tamén importantes. Europa no seu conxunto perdeu o 50 % da súa potencial industrial.

Os problemas máis graves, que fixeron pensar na imposibilidade da reconstrución tras a contenda, foron os derivados da destrución das cidades, os problemas de aprovisionamento alimentario (20) e o desamparo da poboación civil; e, no plano financeiro, o elevado volume da débeda contraída para sufragar a guerra e a suba dos prezos.

Unha vez máis, Estados Unidos foi o país en que a guerra repercutiu de maneira máis favorable. Converteuse no principal centro produtor de armamento e doutras subministracións para os aliados, o que lle permitiu un desenvolvemento notable da capacidade produtiva e do seu equipamento industrial. Experimentou un crecemento económico arredor do 10 % anual, o ritmo máis rápido da súa historia. Así pois, a guerra acelerou o declive das potencias europeas, mentres que Estados Unidos consolidou a súa posición hexemónica de gran potencia agraria, industrial e financeira a nivel mundial.

A URSS, a pesar das destrucións da guerra, confirmouse como a segunda potencia mundial. A súa política de industrialización das rexións orientais – máis alá dos Urais – evitou que os ataques alemáns destrúsen o seu potencial industrial, ao que se engadiu a incautación de fábricas alemás e doutros países ocupados de Europa oriental e o seu traslado á Unión Soviética.

20. Repartición de comida en Berlín, 1945.

- Por que predominan as mulleres na cola para obter alimentos?
- É a fame unha consecuencia inevitable da guerra? Explica a resposta que deas.

A DEBATE

A negación do Holocausto

Cando en xullo de 1944 o exército soviético avanzou sobre territorio polaco, atopou os primeiros indicios da espantosa tarefa á que se dedicaran as SS: o campo de exterminio de Majdanek.

Os alemáns intentaran ocultar o asasinato masivo de prisioneiros destruíndo o campo e incendiando o crematorio grande, pero na súa precipitada evacuación deixaron intactas as cámaras de gas.

Ese verán, os soviéticos chegaron tamén aos campos de exterminio de Belzec, Sobibor e Treblinka, e atoparon probas de que centos de miles de seres humanos foran asasinados e reducidos a cinzas ou sepultados en fosas comúns.

A partir de marzo de 1945, as tropas británicas e estadounidenses liberaron os campos de Buchenwald e Dachau. E o mundo coñeceu a magnitude do horror dos campos nazis de exterminio.

Pese á existencia de probas do xenocidio nazi, existe hoxe unha corrente coñecida como negacionismo ou revisionismo, a miúdo antisemita, que pretende presentar estes feitos como falseados ou, polo menos, minimizar as persecucións e os massacres de que foron obxecto o pobo xudeu e outros grupos vulnerables baixo o réxime fascista.

21. Principais campos nazis.

- Por que se cualifica de holocausto o acontecido nos campos de exterminio e de concentración nazis?
- Que indica o elevado número de campos existentes?
- Que afirman os negacionistas do Holocausto? Por que pensas que se empeñan en minimizar o sucedido?

4.4. Consecuencias políticas

A derrota das potencias do Eixe supuxo a desaparición dos sistemas fascistas, aínda que se mantiveron ditaduras próximas a esta ideoloxía. A ocupación aliada dividiu Europa en dúas zonas políticas:

- En Europa occidental restableceuse a democracia parlamentaria e o sistema económico capitalista de libre mercado. Rexurdiron con vigor os partidos socialdemócratas e democratacristiáns. Tamén cobraron forza os partidos comunistas prosoviéticos, especialmente en Italia e Francia.
- En Europa oriental (Alemaña Oriental, Polonia, Checoslovaquia, Hungría, Romanía e Bulgaria) impuxéronse as chamadas democracias populares, en realidade ditaduras comunistas baixo a hexemonía da URSS. En Iugoslavia e Albania, liberadas por partisanos, tamén se implantaron réximes comunistas, aínda que independentes de Moscova.

4.5. As conferencias de paz e os cambios territoriais

Os aliados empezaron a planificar en 1941 como debía ser a orde internacional tras a guerra. Pero as principais decisións de Estados Unidos, Reino Unido e a URSS sobre o novo mapa de Europa e Xapón adoptáronse nas conferencias de Ialta (febreiro de 1945) e de Potsdam (xullo-agosto de 1945).

Na Conferencia de Ialta (Crimea) reuníronse Churchill, Roosevelt e Stalin. (22) Nela decidiuse: a división de Alemaña en diversas zonas de ocupación; a creación dunha comisión de reparacións para avaliar as cantidades que Alemaña tiña que pagar ás súas vítimas; que Polonia fose administrada por un Goberno de unidade nacional, xurdido do Comité de Lublin (prosoviético); a celebración de eleccións libres nos países liberados; e a anexión dos Estados bálticos e do leste de Polonia á URSS.

Na Conferencia de Potsdam (Alemaña) cambiaron as persoas. Roosevelt morreu, e o novo presidente de Estados Unidos, Harry S. Truman, mostrouse máis receoso coa URSS de Stalin. Durante esta conferencia, o laborista Clement Attlee substituíu a Churchill como primeiro ministro británico. Aínda así, os dirixentes aliados chegaron a acordos moi importantes: (23)

- O futuro de Alemaña. O país dividiríase en catro zonas de ocupación (estadounidense, británica, soviética e francesa), igual ca Berlín, incluída na zona soviética; procederíase á desnazificación e a xulgar os crimes de guerra (xuízo de Núremberg); fixáronse as reparacións de guerra, que recibiría, sobre todo, a URSS; e decidíronse as fronteiras con Polonia.
- Os cambios territoriais. (24) Os principais producíronse en Europa e beneficiaron especialmente á URSS. Alemaña perdeu uns 100.000 km² na súa fronteira leste e en Prusia Oriental. Polonia tivo que ceder á URSS as rexións do leste e a cambio a súa fronteira oeste fixouse na liña Oder-Neisse.

En Extremo Oriente, Xapón perdeu o seu imperio en Asia e foi ocupado polos estadounidenses, que impulsaron a democratización. A URSS anexionou o sur da illa de Sakhalín e as Kuriles. China recibiu Formosa (Taiwán) e Corea dividiuse en dúas zonas de ocupación separadas polo paralelo 38° N (o norte ocupado polos soviéticos e o sur polos estadounidenses).

Na Conferencia de París (1946-1947) asináronse tratados de paz con outros países que apoiaran a Alemaña: Italia, Romanía, Hungría, Bulgaria e Finlandia. Con Austria non se asinou ata a fin da súa ocupación en 1955.

22. Conferencia de Ialta.

- Identifica os dirixentes da imaxe.
- Valora a importancia da Conferencia.

23. Conferencia de Potsdam.

1. [...] os comandantes en xefe [...] de Estados Unidos de América, de Reino Unido, da Unión de Repúblicas Socialistas Soviéticas e da República Francesa exercerán a suprema autoridade en Alemaña, [...] un na súa zona de ocupación.
3. Os obxectivos da ocupación de Alemaña son:
 - (I) Desarmamento e desmilitarización totais de Alemaña.
 - (III) Destruír o Partido Nacional Socialista e as organizacións afiliadas e subordinadas [...] e evitar toda actividade ou propaganda nazi ou militar.
4. Aboliranse todas as leis que establecían prexuízos ou cuestións de raza, relixión ou opinión política.
5. Someterase a xuízo a todos os criminais de guerra e aos cometesen atrocidades.

JOSIF V. STALIN, HARRY S. TRUMAN e CLEMENT R. ATTLEE, 2 de agosto

- Que acordos se alcanzaron?
- En que se diferencian dos de Ialta?

SECTORES DE ADMINISTRACIÓN ALIADA EN ALEMANIA

1 Sector francés	3 Sector estadounidense
2 Sector británico	4 Sector soviético

CAMBIOS TERRITORIAIS

- Territorios anexionados pola URSS
- Territorio alemán que pasa a Polonia
- Territorio italiano que pasa a Iugoslavia
- Adquisicións de Bulgaria
- Vinculado economicamente a Francia ata 1959

24. Cambios territoriais en Europa.

- Compara este mapa co de Europa tras o final da Primeira Guerra Mundial da unidade 7 e comenta os cambios territoriais.
- Que países se viron máis afectados por estes cambios?

FONTE: G. Duby, *Atlas histórico mundial*, 1989 -
H. C. Darby e H. Fullard, *Historia do mundo moderno. Atlas*, 1980

4.6. Creación da Organización das Nacións Unidas

Nas conferencias que se produciron durante a guerra, as tres grandes potencias aliadas consideraron necesario crear unha nova organización internacional tendente ao «mantemento da paz e a seguridade internacionais». En xuño de 1945, na **Conferencia de San Francisco**, fundouse a **Organización das Nacións Unidas (ONU)**.

Os fins da ONU, fixados na Carta das Nacións Unidas, son:

- O mantemento da paz e da seguridade internacionais.
- O recoñecemento do dereito á libre determinación dos pobos, en referencia ás colonias dos grandes imperios.
- O desenvolvemento e estímulo dos dereitos e liberdades.
- O impulso á cooperación pacífica en cuestións económicas, sociais, culturais, educativas e sanitarias.

En canto á súa estrutura, a ONU conta con tres órganos principais:

- A Asemblea Xeral está formada por todos os Estados membros. Só pode emitir recomendacións.
- O Consello de Seguridade está integrado por quince membros. Cinco son membros permanentes (Estados Unidos, Reino Unido, Rusia, Francia e China) e dispoñen do dereito de veto sobre calquera decisión; os outros dez elíxense cada dous anos. Os países membros da ONU deben cumprir as resolucións do Consello.
- A Secretaría Xeral está formada polo secretario xeral, elixido cada cinco anos, e os funcionarios da organización.

Hai outros organismos importantes, como o **Tribunal ou Corte Internacional de Xustiza**, con sede na Haia, e o **Consello Económico e Social**, esencial na cooperación pacífica entre os Estados a través de organismos especializados (FAO, UNESCO, etc.).

ACTIVIDADES

- 11 **Define:** xenocidio, Holocausto, desnazificación.
- 12 **Explica** por que se di que a Segunda Guerra Mundial é a maior catástrofe que sufriu a humanidade.
- 13 **Analiza** os cambios políticos e territoriais que experimentou Europa tras o final do conflito.
- 14 **Describe** a actuación dos aliados nas conferencias de Ialta e de Potsdam con respecto a Alemaña.
- 15 **Xustifica** o motivo polo cal os xuíces dos países aliados acusaron os dirixentes nazis de crimes contra a paz e contra a humanidade.
- 16 **Valora** os obxectivos da ONU